

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-342-3\(2\)-3](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-342-3(2)-3)

УДК: 316.334.3

ТЕРЕНЯК Лілія

Державний біотехнологічний університет

<https://orcid.org/0000-0002-2210-0702>

e-mail: terenyak_liliya@ukr.net

КУЗЕМКО Андрій

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

<https://orcid.org/0009-0006-6427-0570>

e-mail: Kuzemko.andrew@gmail.com

СУТНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОУПРАВЛІННЯ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ПРЕДСТАВНИКІВ БІЗНЕСУ

Стаття присвячена актуальній проблемі взаємодії місцевого самоврядування, громадських організацій та бізнесу як форми соціального партнерства при досягненні спільної мети: соціальне благополуччя місцевого співтовариства.

Найбільш життєздатними моделями соціального партнерства на даний момент є: фонди громад, молодіжні банки ініціатив, громадські ради, ярмарки соціальних проєктів.

Ключові слова: соціальне партнерство; міжсекторне партнерство, місцеве самоврядування; некомерційні організації, бізнес, розвиток.

TERENYAK Liliya

State Biotechnology University

KUZEMKO Andrii

Kharkiv National University named after V. N. Karazina

THE ESSENCE AND FEATURES OF SOCIAL PARTNERSHIP BETWEEN LOCAL GOVERNMENTS, PUBLIC ORGANIZATIONS AND BUSINESS REPRESENTATIVES

The article is devoted to the urgent problem of interaction between local self-government, public organizations and business as a form of social partnership in achieving a common goal: social well-being of the local community. In our opinion, the optimal solution to social problems and the basis for successful economic modernization of the country will be the creation of an effective social partnership system, which will be a decisive factor for mobilizing local and regional resources. It is more effective to start building this system from the community territory, given the greatest commonality of interests of representatives of the three sectors at the local level. Intersectoral partnership is a constructive interaction between organizations of two or three sectors to solve social problems, benefiting each of the parties individually and the population of the territory where it is implemented, in particular. The development of intersectoral partnerships in Ukraine is a complex and controversial process, complicated by the lack of information about each other, the absence of a well-developed legal framework, unclear financial mechanisms, and the low level of trust between the participants and the local community. The prerequisites for the formation of such a system are, in particular, spontaneously formed social networks between participants, awareness of the need for joint action to reform the social sector, and practical experience in implementing trilateral social projects.

The most viable models of social partnership at the moment are: community foundations, youth initiative banks, public councils, and social project fairs. At the moment, these models have not developed into a single system of social partnership. However, the process of social partnership development seems to us similar to the provisions of synergetics about integration and the desire of open nonlinear systems to become a single complex evolutionary whole.

Keywords: social partnership; cross-sectoral partnership, local government; non-profit organizations, business, development.

Стаття надійшла до редакції / Received 17.03.2025

Прийнята до друку / Accepted 26.04.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Соціальна сфера є предметом інтересів усієї громади, тому держава прагне перекласти частину відповідальності за соціальне навантаження на місцеві громадські організації та бізнес-спільноту, без підтримки яких місцева влада не в змозі проводити повноцінні соціально-економічні перетворення.

Територія громади є особливим соціальним простором, і його розвиток залежить від трьох основних суб'єктів цього простору: влади, бізнесу та громадськості. Соціальний простір громади структуровано низкою соціальних полів. П. Бурд'є визначив соціальне поле як «багатомірний простір позицій, у якому будь-яка існуюча позиція може бути визначена, виходячи з багатовимірної системи координат, значення яких корелюють з відповідними різними змінними» [1]. Соціальне поле також має на увазі специфічну систему об'єктивних зв'язків між різними позиціями, що знаходяться в альянсі або в конфлікті, у конкуренції або в

кооперації, які визначаються соціально і більшою мірою не залежать від фізичного існування індивідів, які ці позиції займають. Структура кожного поля визначається співвідношенням сил між агентами та інституціями у конкретний час на конкретній території. Соціальні поля створюють передумови переходу від ієрархічної соціальної структури до більш гнучкої мережевої, що робить соціальний простір громади єдиним та сприяє формуванню системи соціального партнерства.

Оптимальним вирішенням соціальних проблем та базисом для успішного здійснення економічної модернізації країни, на наш погляд, буде створення системи дієвого соціального партнерства, яка стане вирішальним фактором для мобілізації місцевих та регіональних ресурсів. Побудова цієї системи ефективніше починати з території громади з огляду на найбільшу спільність інтересів представників трьох секторів на місцевому рівні.

На даний момент у науці визнаним стає ресурсний підхід, за якого ефективність вирішення соціальних проблем безпосередньо залежить від використання всіх наявних ресурсів території.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед дослідників, котрі займалися дослідженням стану та перспективами соціального партнерства в Україні, можна виділити наступних: Браунагель А., Анфілов Д. [2], Паламарчук О., Візнюк І., Габа І., Долинний С., Сорочан М. [3], Камашев А. [4], Дученко М. М., Жук А. В. [5], Майстренко О. [6], Шапоренко О. [7], Луньова Т. [8] та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Необхідна така система, в рамках якої місцеве самоврядування, бізнес та громадські організації могли б ефективно працювати для досягнення єдиної мети – соціально-економічного благополуччя громади. Такою системою може стати дієве соціальне партнерство, яке має на увазі відкриті та прозорі відносини між всіма учасниками.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є окреслити перелік моделей соціального партнерства в сучасних умовах на базі трьох секторів громади.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Під партнерством ми розуміємо діалог, побудований на довірі та взаємній відповідальності та орієнтований на досягнення суб'єктами спільної мети. Соціальне партнерство – це лише один із аспектів цього явища, специфіка якого обумовлена рамками соціальної політики.

Соціальне партнерство є об'єднуючим початком для трьох секторів суспільства – приватного, некомерційного та владного. Воно стає двигуном соціальних змін та економічного розвитку. Говорячи про економічний розвиток громади, слід відзначити важливість усвідомлення кожним із партнерів необхідності участі двох інших секторів. Партнерство завжди дає додаткові переваги: здобуття нових знань і доступ до них або можливість виявлення додаткових ресурсів, які раніше були приховані. Таким чином, об'єднання зусиль місцевого самоврядування, громадських організацій та бізнесу в рамках системи соціального партнерства сприяє не лише найефективнішому використанню ресурсів території, а й прояву синергетичного ефекту.

Соціальне партнерство є соціокультурним феноменом, досить поширеним на Заході і поки що тільки формується в Україні. Воно проявляється, з одного боку, як громадський інститут, який структурує взаємодії влади та суспільства, спрямовані на покращення стану соціально-економічної сфери, а з іншого боку – як різновид мережної комунікації. Місцева влада, громадські організації та бізнес пов'язані єдиною мережею формальних та неформальних відносин, зумовлених єдиною територією та зацікавленістю в успішному соціально-економічному розвитку громади.

Тема соціального партнерства як механізму узгодження інтересів різних соціальних груп є досить актуальною у сучасній науці. До цієї проблеми звертаються не лише вчені соціологи, економісти та політологи, але також управлінці та політики, які шукають практичні шляхи більш ефективної взаємодії влади, бізнесу та суспільства.

Концепція соціального партнерства, що зародилася на межі XIX-XX ст. як інструмент запобігання конфліктам у соціально-трудовій сфері, на сучасному етапі значно трансформувалася та набула більш універсального характеру. Сьогодні соціальне партнерство все частіше розглядається як універсальна форма існування соціуму, такого стану суспільства, за якого всі соціальні верстви можуть задовольнити свої потреби, взаємодіючи на засадах солідарності.

Міжсекторне партнерство – конструктивна взаємодія організацій двох або трьох секторів для вирішення соціальних проблем, вигідна кожній із сторін окремо та населенню території, де воно реалізується, зокрема. Становлення міжсекторного партнерства в Україні – це складний та суперечливий процес. Насамперед він ускладнюється недостатньою інформованістю учасників один про одного, відсутністю опрацьованої правової бази, неналагодженими фінансовими механізмами, низьким рівнем довіри учасників

один до одного та місцевої спільноти до них. Але незважаючи на це, необхідність такого партнерства неухильно зростає. І є ряд важливих передумов для формування такої системи, зокрема стихійно сформовані соціальні мережі між учасниками, усвідомлення учасниками необхідності спільних дій з реформування соціальної сфери та практичний досвід реалізації трьохсторонніх соціальних проєктів.

Говорячи про міжсекторне партнерство, вчені виділяють три сектори: перший – державний, або владний сектор, другий – приватний бізнес-сектор, та недержавний, некомерційний сектор, який часто називають третім. Кожен із секторів має свою місію, сферу діяльності, технології роботи, організаційні структури, системи управління, ресурсні та нормативні бази. Представники кожного сектору по-різному розуміють розв'язання соціальних проблем. Але, незважаючи на всі відмінності та протиріччя, соціальне партнерство є двигуном соціально-економічного розвитку території, оскільки ні місцеве самоврядування, ні бізнес, ні громадськість не можуть вирішити соціальні проблеми місцевої спільноти поодиночки.

Говорячи про перший сектор, зазвичай не розрізняють державні органи влади та місцеве самоврядування. Проте місцеве самоврядування має істотні відмінності від центральної влади та власні цілі розвитку, які найчастіше більш точно відображають інтереси громади. В останнє десятиліття його роль у всьому світі значно зросла, що стало наслідком глобальної тенденції до децентралізації, регіоналізації та місцевої соціальної політики, яка набула свого розвитку і в Україні. Механізм соціального партнерства дає громадянам можливість участі у прийнятті рішень, отже, вони поділяють частку відповідальності за соціально-економічний стан муніципальної освіти.

Комерційний сектор до соціальної сфери має лише опосередковане відношення. Метою бізнесу завжди залишається максимізація прибутку. І навіть мінімальний пакет соціальної відповідальності (сплати податків, соціальний пакет для працівників тощо) сприймається більш ніж позитивно. Місцева спільнота виступає по відношенню до бізнесу зовнішнім середовищем, від стабільності якої так само залежать темпи розвитку підприємства, його стійкість та лояльність персоналу. Тому бізнес зацікавлений у стабільному соціально-економічному розвитку громади. Але так як для бізнесу соціальна діяльність профільною не є то стає необхідним залучення організаційного ресурсу громадської організації для проведення соціальних заходів. Це є третій сектор, який виступає посередником між владою та бізнесом, безумовно зацікавлений у успішному реформуванні соціальної сфери. Представники некомерційних організацій надають адресну підтримку тим хто найбільше цього потребує, розробляють інноваційні види соціальних послуг та допомоги і особливо там, де місцеве самоврядування не здатне діяти через бюджетні обмеження або не встигає реагувати на виклики часу.

Таким чином, місцеве самоврядування, громадські організації та бізнес мають спільну мету: соціальний добробут місцевої громади. Її досягнення можливе лише за умови об'єднання зусиль усіх учасників.

В умовах глобальної інформаційної прозорості все більшого значення набувають комунікації нового покоління, які ми називаємо мережами.

Соціальне партнерство місцевого самоврядування, громадських організацій та бізнесу є соціальною мережею відносин між соціально відповідальними учасниками, які перебувають у ситуації територіальної прихильності, взаємної довіри та діалогу. Вона ґрунтується на відносинах зацікавленості у вирішенні соціально-економічних проблем міста чи району і потребує інституційного оформлення.

Мережева комунікація соціального партнерства характеризується появою неформальних елементів, спрощенням процедур міжсекторного соціального партнерства, а також підвищенням соціальної активності учасників. Все це сприяє підвищенню ефективності міжсекторного соціального партнерства, а отже, покращенню соціально-економічної обстановки, зміцненню позицій місцевого самоврядування, розвитку громадських організацій та формуванню сприятливого зовнішнього середовища для бізнесу.

Соціальні мережі – це стійкі зв'язки між індивідами та організаціями, які відрізняються від «традиційних структур» насамперед акцентом на рольовий характер поведінки, можливо відсутністю ієрархічності або зниженням її значущості, горизонтальними та партнерськими відносинами.

Дж. Коулман визначає мережу через категорію соціального капіталу. Більшість економістів та соціологів, використовуючи поняття «соціальний капітал», мають на увазі, що це вид капіталу, втілений у людських знаннях та навичках. Дж. Коулман вважає, що на додаток до цього «соціальний капітал» полягає у здібності людей заради реалізації спільної мети створювати один з одним якусь спільність, соціальну мережу. Соціальний капітал, на його думку, – це специфічний вид ресурсу, розподілений між структурними позиціями учасників поряд із матеріальними та іншими видами ресурсів, з якими соціальний капітал може комбінуватися та накопичуватися [9].

Емерсон трактує мережу через призму теорії соціального обміну [10]. Обмінні мережі були представлені як потоки ресурсів між позиціями.

Соціальні мережі, що формуються в процесі «укоріненості» реальних життєвих практик, дозволяють представникам місцевого самоврядування, громадських організацій та бізнесу успішно взаємодіяти, вирішувати проблеми довіри, вирішувати конфлікти, обмінюватися інформацією та здійснювати спільні соціально-економічні проєкти.

«Закон, договір, економічна доцільність, – наголошує Ф. Фукуяма, – є необхідним, але аж ніяк не достатнім базисом стабільності та добробуту у постіндустриальний вік – вони мають спиратися на такі речі, як взаємодія, моральні зобов'язання, відповідальність перед суспільством і довіру» [11].

Мережі мобільні і більш схильні до змін, ніж ієрархічна структура. Тому мережі допускають існування багатьох моделей взаємовідносин учасників, а отже, різноманіття моделей соціального партнерства. Але при цьому моделі є інтегрованим цілим, оскільки виступають відкритими нелінійними системами, що прагнуть об'єднання.

Особливий акцент на сьогоднішній день має ставитися на соціальності відносин під час вирішення суспільних проблем. Соціальність – це процес єднання людей у їхньому русі до спільної мети. «Соціальність як системно-процесове явище примножує можливості індивідів, справляє ефект поєднання енергій, багаторазово збільшуючи темп та результативність діяльності».

Останнім часом у розвитку третього сектора в Україні визначилася чітка тенденція зміни пріоритетів на користь розвитку форм соціального партнерства. Якщо раніше найвідомішими представниками третього сектору були правозахисні організації, то нині найпопулярнішою формою стають фонди громад.

Фонд громади – неурядові благодійні структури, призначення яких полягає в підвищенні якості життя громад, на території яких поширюється їхня діяльність. Ця організація формує майно та керує ним з метою підтримки соціальних програм та проєктів у громаді. Ця організація має власний капітал, що постійно зростає, зібраний від кількох донорів, доходи з якого на конкурсній основі і за загальної відкритості процедури присудження використовуються для вирішення широкого спектру соціальних питань місцевої громади. До органів управління фонду входять представники всіх секторів громади. Головним організаційним принципом стає однакове співвідношення представників бізнес-структур, місцевих органів самоврядування та представників громадськості, яке забезпечує рівні партнерські відносини та прозорість прийняття рішень. Виходячи з того, що мета створення фонду – покращення життя місцевої спільноти, місію фонду можна визначити як розвиток та зміцнення системи соціального партнерства, яка сприятиме досягненню мети та найкращим чином відповідатиме організаційній структурі фондів. Фонди, виступаючи як каталізатор соціальної активності місцевої спільноти та виживання муніципалітетами патерналістської системи управління, прискорюють позитивні процеси, що відбуваються у громаді. Фонди, постійно підтримуючи діалог між бізнесом та владою, домагаються синергії різних сил у питаннях розвитку місцевої спільноти. Цей синергетичний ефект стимулює інноваційні проєкти та відкриває нові горизонти місцевого розвитку. Виконувати функцію каталізатора фондам допомагає можливість отримати «вид зверху» на громаду: так вони адаптують свої позиції під потреби, що змінюються, і при цьому залишаються нейтральними. Фонд не конкурує з іншими благодійними організаціями, оскільки по відношенню до них фонд знаходиться в позиції донора, але, будучи також представником третього сектору, набагато краще розуміє їхні цілі та завдання та сприяє правильному оформленню їхніх ідей та ініціатив.

Відмінними рисами фондів громад також можна вважати:

- прагнення покращити якість життя місцевої спільноти;
- незалежність від впливу інших організацій, донорів чи влади;
- опору на місцеву громаду за допомогою залучення до сфери своєї діяльності різних груп населення;
- відкритість та прозорість процедур та механізмів;
- стабільність, яка проявляється у прагненні фондів стати постійним джерелом ресурсів для спільноти, для чого вони найчастіше створюють постійний (недоторканий) грошовий капітал;
- інноваційність, фонди постійно шукають нові ідеї та підходи у роботі з донорами, некомерційними організаціями та місцевою громадою в цілому.

Фонди громад цілеспрямовано вибудовують формальні мережі соціального партнерства та беруть активну участь у формуванні інших моделей соціального партнерства. З огляду на це фонди є наріжним каменем в інтегруванні відкритих нелінійних систем в єдине еволюційне ціле соціального партнерства.

Поряд із фондами місцевих спільнот зараз стає все більш визнаною і така форма соціального партнерства, як громадські ради. Громадська рада – це колектив представників некомерційних та/або комерційних організацій, а також широко відомих осіб, які не входять до організації, запрошених державним або місцевим органом для здійснення консультативних та/або експертно-аналітичних функцій.

Успішність таких порад безпосередньо залежить від моделі взаємовідносин влади та громади. У системі соціального партнерства ці поради стають дієвим інструментом при виробництві місцевих рішень. Ця технологія може виступати у кількох формах: як вузловий елемент системи міського стратегування, як галузеві поради при виконавчому органі муніципальної (або іншого рівня) влади та як інструмент лобіювання суспільних інтересів при законодавчому органі муніципальної (або іншого рівня) влади.

Система міського стратегування має велике значення для еволюційного розвитку системи соціального партнерства, оскільки дозволяє на початку правильно розставити пріоритети реформування соціальної сфери, враховуючи думки всіх порушених реформою суб'єктів муніципальної освіти, а також розробити реально дійсну стратегію розвитку місцевої спільноти, що відповідає її інтересам і враховує всі ресурси території.

Ще однією важливою моделлю соціального партнерства виступають ярмарки соціальних проєктів. Ярмарок некомерційних організацій та/або соціальних проєктів – це регулярні з'їзди представників некомерційних організацій, які представляють свої організації та/або свої соціально значущі проєкти представникам державних та місцевих органів та підприємців з метою отримання ресурсів для тристороннього вирішення найактуальніших соціальних проблем.

Характер цих заходів сприяє зміцненню міжсекторного партнерства насамперед завдяки тому, що допомагає розвитку соціальних мереж, заснованих на формальних і неформальних контактах представників трьох секторів. У майбутньому ця форма самоорганізації може еволюціонувати у свого роду постійно діючі біржі соціальних проєктів, і у такому чи реальному вигляді інтегруватися в єдине еволюційне ціле системи соціального партнерства.

Особливе місце серед моделей соціального партнерства посідає Молодіжний банк, оскільки орієнтований на залучення до соціальних програм розвитку місцевої громади молоді.

Молодіжні банки створюються на базі фондів громад, університетів, некомерційних організацій, місцевих органів, наприклад, на базі відділу роботи з молоддю міста чи селища. Головним принципом Молодіжного банку є самостійне проведення грантових конкурсів молоддю для молоді. Вік учасників та організаторів коливається від 14 до 25 років. При цьому до експертної ради також входять куратор від базової організації, представники бізнесу та місцевої влади.

З'являються й інші моделі соціального партнерства (іменні фонди, муніципальні гранти, лобювання, прозорий бюджет тощо), але представлені нами моделі поки що, на наш погляд, є найбільш життєздатними через їх партнерський тристоронній характеру.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Підсумовуючи результати дослідження можна зазначити, що на даний момент ці моделі не склалися в єдину систему соціального партнерства. Але процес розвитку соціального партнерства здається нам подібним до положень синергетики про інтегрування та прагнення відкритих нелінійних систем до єдиного складного еволюційного цілого. Оптимальна система соціального партнерства повинна включати три рівні:

1. стратегічний рівень – вибір пріоритетів соціально-економічного розвитку;
2. загальна експертиза законодавчих актів та управлінських рішень;
3. взаємодія під час реалізації соціальних проєктів.

Література

1. Dufour, F.G. The Significance and Ambiguities of Bourdieu's *Economic Sociology*. *Historical Materialism*, Volume 18, Number 1, 2010, pp. 178-192.
2. Браунагель А., Анфілов Д. Соціальне партнерство як елемент сталого розвитку міст. *Економіка та суспільство*, 2022. (44). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-62>
3. Паламарчук О., Візнюк І., Габа І., Долинний С., Сорочан М. Соціальне партнерство у соціальній роботі: теоретичні засади та практичні виклики. *Ввічливість. Humanitas*, 2024. (3), 117–124. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.17>
4. Камашев, А. В. Соціальне партнерство як інструмент розвитку інфраструктурного забезпечення територіальних громад. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*, 2023. (5), 30-38. <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.5.4>
5. Дученко М. М., Жук А. В. Теоретичні аспекти соціального партнерства у сфері соціально-трудових відносин. *Бізнес Інформ*. 2023. №5. С. 19–23 <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-5-19-23>
6. Майстренко О. В. Напрями соціального партнерства: міжнародний досвід. *Економіка та суспільство*, 2021. № 27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-15>
7. Шапоренко О. І. Соціальне партнерство у вирішенні соціально-трудових конфліктів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 3. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2019_3_5
8. Луньова, Т. Проблеми розвитку соціального партнерства в Україні. *Економічний простір*, 2022. (180), 16-20. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/180-2>
9. Coleman, J. S. Social capital in the creation of human capital I I *American Journal of Sociology*, 1988, n. 94, pp. 95- 120.
10. Пітер Сінгер, Емерсон Брукінг Війна лайків. Зброя в руках соціальних мереж, Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 320с.
11. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity. – N.-Y.: The Free Press, 1995. 447p.

References

1. Dufour, F.G. The Significance and Ambiguities of Bourdieu's *Economic Sociology*. *Historical Materialism*, Volume 18, Number 1, 2010, pp. 178-192.
2. Braunagel A., Anfilov D. Socialne partnerstvo yak element stalogo rozvytku mist. *Ekonomika ta suspilstvo*, 2022. (44). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-62>

3. Palamarchuk O., Viznuk I., Gaba I., Dolynnyi S., Sorochan M. Socialne partnerstvo u socialnii roboti: teoretychni zasady ta praktychni vyklyky. *Vichlyvist. Humanitas*, 2024. (3), P. 117–124. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.17>
4. Kamashev A.V. Socialne partnerstvo yak instrument rozvytku infrastruktornogo zabezpechennya terytorialnyh gromad. *Tavriyskyi naukovyi visnyk. Ceriya: Publichne upravlinnya ta administruvannya*, 2023. (5), 30-38. <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.5.4>
5. Duchenko M. M., Guk A. V. Teorychni aspekty socialnogo partnerstva u sferi socialno-trudovyh vidnosyn. *Biznes Inform.* 2023. №5. P. 19–23 <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-5-19-23>
6. Maistrenko A. V. Napryamy socialnogo partnersnva: mignarodnyi dosvid. *Ekonomika ta suspilstvo*, 2021. № 27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-15>
7. Shaporenko O. I. Socialne partnerstvo u vyrishenni socialno-trudovyh konfliktiv. *Dergavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvutok*. 2019. № 3. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2019_3_5
8. Lunova T. Problemy rozvytku socialnogo partnerstva v Ukraini. *Ekonomichniy prostir*, 2022. (180), 16-20. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/180-2>
9. Coleman, J. S. Social capital in the creation of human capital // *American Journal of Sociology*, 1988, n. 94, pp. 95- 120.
10. Piter Singer, Emerson Bruking Viina laikiv. *Zbroya v rukah socialnyh mereg, Klub simeinogo dozvillya*, 2019. 320p.
11. Fukuyama F. *Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity*. – N.-Y.: The Free Press, 1995. 447p.